

Un conjunt de peces de ferro conservades al Museu de Mallorca

JAUME GUASP PÉREZ
ANDREU RAMIS PUIG-GRÒS

Tot continuant amb la tasca de recerca, inventari i sistematització de les col·leccions de ferramental i treballs de forja, volem donar a conèixer un grup de peces, de procedència desconeguda i cronologia incerta que van aparèixer a les instal·lacions que el Museu de Mallorca posseïa a la Casa de Cultura del carrer de Ramon Llull de Palma.¹ Quant a l'origen de la col·lecció, segons informació facilitada pel Sr. Guillem Rosselló Bordoy, sembla procedir del fons de l'antic Museu del Castell de Bellver.²

La sèrie que ara presentam, constituïda per vint-i-una peces, té com a característica fonamental la seva dispersió funcional i cronològica ja que trobam elements tan diversos com una clau (n.º 11) que per les dimensions i forma ben bé podria ésser d'època romana fins a una fulla de trinxet (n.º 4) que podria ésser obra del segle actual.

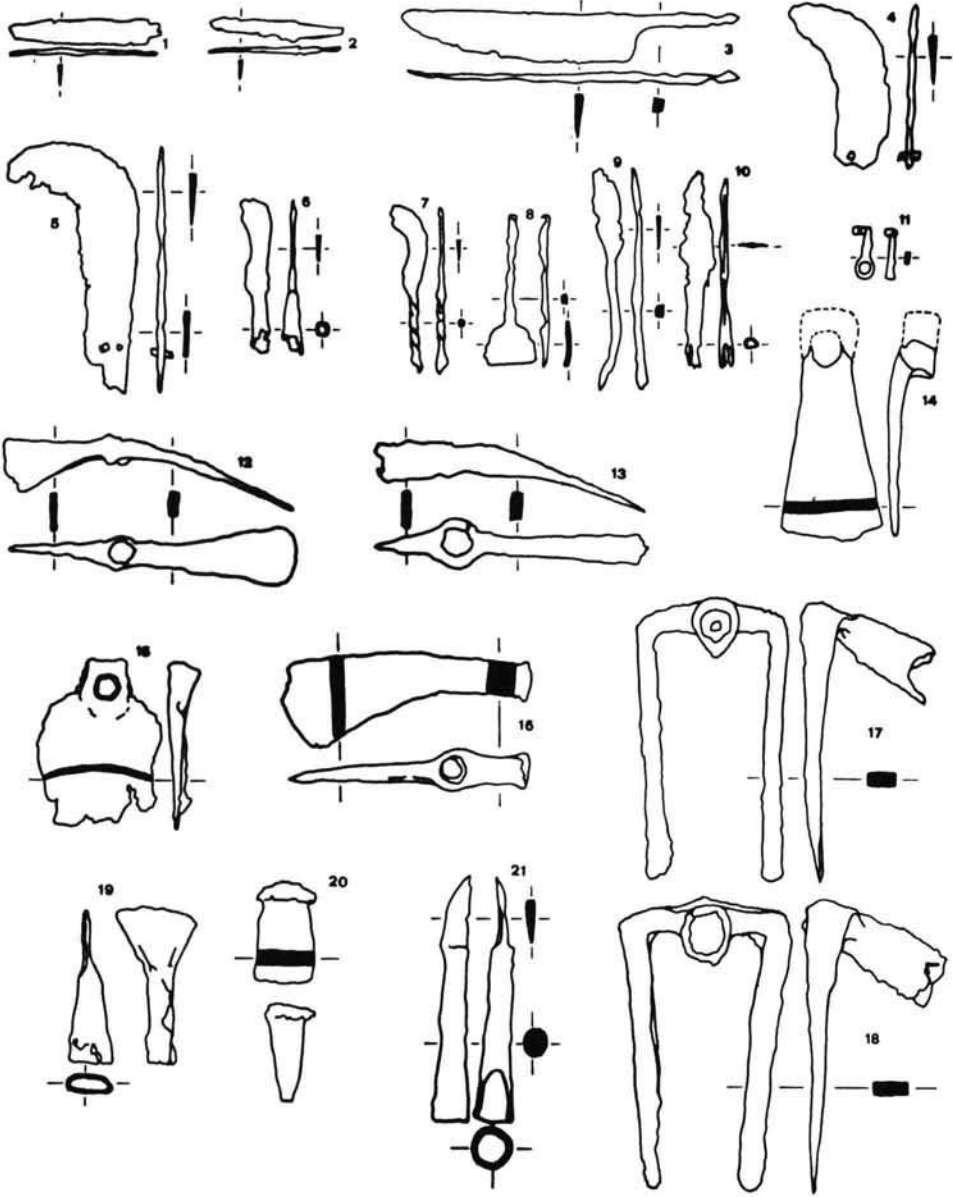
La quasi totalitat de les peces són relacionades amb activitats domèstiques i agràries que han perdurat al llarg dels segles per la qual cosa, i a causa de la manca d'un contexte, fan gairebé impossible la seva fixació cronològica. Pel que fa a la procedència geogràfica tampoc la podem determinar ja que mentre algunes de les formes recollides ha perdurat a la nostra illa, d'altres ens són desconegudes.

L'objectiu, per tant, de l'inventari que segueix és limita només a donar a conèixer una petita part dels materials de forja conservats al Museu de Mallorca per tal que puguin ésser objecte de comparació amb altres materials similars.

¹ GUASP PÉREZ, Jaume - RAMIS PUIGRÒS, Andreu.—*La col·lecció de ferros de la S. A. L. dipositada al Museu de Mallorca* a BSAL 42 (1986) pp. 187-218. Hi ha separata a la col·lecció LLUM D'ENCRUIA, 4, del Museu de Mallorca.

² Aquest origen també ha estat confirmat pel Sr. Francesc Vera, actual conservador del Museu Municipal de Bellver. Segons els antics inventaris d'aquest Museu, la procedència del grup de peces podria ésser la col·lecció Despuig.

Sobre aquest museu, vegeu GAYÁ NUÑO, Juan Antonio.—*Historia y guía de los museos de España*.—Madrid: Espasa-Calpe, 1956, pp. 563-565.

0 10 cms

INVENTARI DELS MATERIALS

N.º 1

N.º Inv. M. M. 15.360

Ganiveta.

155 mm. x 24 mm. x 5 mm.

Fulla de ferro acerat de forma allargada, de secció triangular i acabada en punta, dotada de tall a un dels seus costats. Ha desaparegut la metxa de subjecció del mànec. Es detecta la presència d'un forat de rebló.

Estat de conservació: dolent.

Funció: aquest tipus de ganiveta sol esser emprada fonamentalment per a usos domèstics (cuina, preparació aliments, etc.).

Quant a la terminologia hem de destacar que la diferència entre *ganivet* i *ganiveta* es deu a la mobilitat de la fulla respecte del mànec. Quan la fulla és fixa s'anomena ganiveta.

Ref. bibl.:

ALCOVER-MOLL.—D. C. V. B. (1980), 6.171.

RAMIS PUIGRÒS, Andreu.—Els trinxeters de Mallorca (1985).

N.º 2

N.º Inv. M. M. 15.361.

Ganiveta.

135 mm. x 20 mm. x 7 mm.

Fulla de ferro acerat de forma allargada, de secció triangular i acabada en punta, dotada de tall a un dels seus costats. A l'extrem oposat a la punta queden restes de la metxa de subjecció del mànec.

Estat de conservació: dolent.

Funció: aquest tipus de ganiveta sol esser emprada fonamentalment per a usos domèstics (cuina, preparació aliments, etc.).

Ref. bibl.:

ALCOVER-MOLL.—D. C. V. B. (1980), 6.171.

RAMIS PUIGRÒS, Andreu.—Els trinxeters de Mallorca (1985).

N.º 3

N.º Inv. M. M. 15.362

Ganiveta.

336 mm. x 48 mm. x 10 mm.

Fulla de ferro acerat de forma allargada, de secció triangular i acabada en punta, dotada de tall a un dels seus costats. A l'extrem oposat a la punta queden restes de la metxa, de secció quadrada, de subjecció del mànec.

Estat de conservació: dolent.

Funció: aquest tipus de ganiveta sol esser emprada fonamentalment per a usos domèstics (cuina, preparació aliments, etc.).

Ref. bibl.:

ALCOVER-MOLL.—D. C. V. B. (1980), 6.171.

RAMIS PUIGRÒS, Andreu.—Els trinxeters de Mallorca (1985).

N.º 4

N.º Inv. M. M. 15.363

Trinxet.

114 mm. x 36 mm. x 4 mm.

Fulla de ferro acerat de forma corbada, de secció triangular i acabada en punta, dotada de tall al costat còncav. A l'extrem oposat a la punta queden restes del reblió de subjecció del mànec així com la mossa que regula l'obertura de la fulla.

Estat de conservació: dolent.

Funció: és una eina molt característica del món rural mallorquí.

Bàsicament s'empra per tallar el pa.

Ref. bibl.:

ALCOVER-MOLL.—D. C. V. B. (1980), 10.529.

RAMIS PUIGRÒS, Andreu.—Els trinxeters de Mallorca (1985).

N.º 5

N.º Inv. M. M. 15.364.

Falçó.

243 mm. x 52 mm. x 8 mm.

Fulla de ferro acerat de forma corbada, de secció triangular i acabada en punta, dotada de tall al costat còncav. A l'extrem oposat a la punta queden restes de dos reblons de subjecció del mànec i un fragment de metxa de secció rectangular.

Estat de conservació: dolent.

Funció: la forma que tenim és intermitja entre el falçó i el gatzoll. A causa de l'oxidació non queden restes del dentat que generalment porta el falçó. L'existència de reblons per a subjectar el mànec fan pensar en un mànec curt. S'empra per aixermar i excecallar.

Ref. bibl.:

BARBERÀ, J. - PASCUAL, R.—El poblado prerromano de la Muntanya de Sant Miquel en Vallromanes-Montornès, Barcelona a AMPURIAS (1969-70).

PLA BALLESTER, E.—Aportaciones al conocimiento de la agricultura antigua en la región de Valencia (1972)

SANAHUJA YLL, M.ª Encarna.—Instrumental de hierro agrícola e industrial de la época ibero-romana en Cataluña a PYRENAE, 7 (1971).

N.º 6

N.º Inv. M. M. 15.365

Gatzoll amb dolla.

153 mm. x 25 mm. x 7 mm.

Fulla de ferro acerat de forma corbada, de secció triangular i acabada en punta, dotada de tall al costat còncav. A l'extrem oposat a la punta, la secció triangular adopta un forma tubular que conforma la dolla de subjecció del mànec.

Estat de conservació: dolent.

Funció: la forma conservada, tot i que és de dimensions molt reduïdes, coincideix amb la del gatzoll actual, emprat per excecallar. L'existència de dolla fa pensar en un mànec llarguer i recte.

Ref. bibl.:

ALCOVER-MOLL.—D. C. V. B. (1980), 6.229.

RAMIS PUIGRÒS, Andreu.—Els trinxeters de Mallorca (1985).

SANAHUJA YLL, M.ª Encarna.—Instrumental de hierro agrícola e industrial de la época ibero-romana en Cataluña a PYRENAE.

N.º 7

N.º Inv. M. M. 15.366

Gatzoll?

163 mm. x 22 mm. x 9 mm.

Fulla de ferro acerat de forma corbada, de secció triangular i acabada en punta, dotada de tall al costat còncau. A l'extrem oposat a la punta una metxa de secció circular i estries de torsió a l'hora de la forja, que podria haver conformat el mànec.

Estat de conservació: dolent.

Funció: es tracta d'una eina atípica entre les d'ús corrent a la pagesia mallorquina. Tot i tenir la fulla molt similar a la del gatzoll, les reduïdes dimensions i el mànec de ferro forjat i entorsillat fan pensar en un ús no relacionat amb el món agrari.

Rf. bibl.:

ALCOVER-MOLL.—D. C. V. B. (1980), 6.229.

RAMIS PUIGRÒS, Andreu.—Els trinxeters de Mallorca (1985).

N.º 8

N.º Inv. M. M. 15.367

Fulla de gúbia?

145 mm. x 52 mm. x 8 mm.

Fulla de ferro de forma trapezoidal, lleugerament corbada, de secció rectangular, dotada de tall i, a l'extrem oposat a aquest, d'una tija de secció més o menys quadrada.

Estat de conservació: dolent.

Ref. bibl.:

GUASP PÉREZ, Jaume.—Bases y notas para un estudio de las herramientas de carpintero, a Etnología y tradiciones populares. Zaragoza (1977).

N.º 9

N.º Inv. M. M. 15.368

Bisturi?

155 mm. x 20 mm. x 9 mm.

Fulla de ferro de forma lanceolada, de secció triangular i acabada en punta, dotada de tall en un dels seus costats. A l'extrem oposat a la punta està dotat de mànec de secció més o menys quadrada.

Estat de conservació: dolent.

N.º 10

N.º Inv. M. M. 15.369

Punta de llança?

190 mm. x 35 mm. x 10 mm.

Fulla de ferro de forma lanceolada, de secció romboidal? i acabada en punta, dotada de tall als dos costats. A l'extrem oposat a la punta la secció esdevé tubular i conforma una dolla que permet subjectar el mànec.

Estat de conservació: dolent.

Funció: sembla que aquesta punta aniria encastada a l'extrem d'una perxa de fusta, més o menys llarga, i que s'empraria per a caçar o bé per a finalitats bèliques.

Ref. bibl.:

ALCOVER-MOLL.—D. C. V. B. (1980), 6.890.

PALOL DE, Pedro.—La necrópolis de San Miguel del Arroyo, a Boletín Seminario de Estudios de Arte y Arqueología, Valladolid (1969).

N.º 11

N.º Inv. M. M. 15.370

Clau.

150 mm. x 20 mm. x 8 mm.

Estri de ferro consistent en una barreta de ferro de secció rectangular, acabada amb una anella en un extrem i una cameta perpendicular a l'altre.

Estat de conservació: dolent.

BARBERÀ, J. - PASQUAL, R.—El poblado prerromano de la Muntanya de Sant Miquel en Vallromanes-Montornès. Barcelona a AMPURIAS (1969-70).

N.º 12

N.º Inv. M. M. 15.371

Aixada.

288 mm. x 58 mm. x 21 mm.

Eina consistent en una peça de ferro acerat dotat de dos talls, un vertical o rastell i l'altre horitzontal o cala. A la part central té un orifici o ull, en el qual va col·locat el mànec de fusta. El tall de la punta o cala és gairebé rodó (probablement a causa de l'ús).

Estat de conservació: dolent.

Funció: aquesta eina tradicionalment ha estat emprada per cavar, arrabassar, tallar, etc. El seu ús és molt freqüent i divers, d'aquí que segons la funció i la zona geogràfica hagi lloc a una àmplia tipologia. Sembla que el seu origen és remot i de fet, al Llevant peninsular, trobam eines d'època ibèrica molt semblants a la reproduïda.

Ref. Bibl.:

ALCOVER-MOLL.—D. C. V. B. (1980), 1.354.

CARO BAROJA, J.—Los pueblos de España (1985), pg. 254.

MASSOT I MUNTANER, Biel.—Bases para el estudio de los aperos de huerta mallorquines, a Etnología y tradiciones populares. Zaragoza (1977).

SANAHUJA YLL, M.ª Encarna.—Instrumental de hierro agrícola e industrial de la época ibero-romana en Cataluña a PYRENAE.

N.º 13

N.º Inv. M. M. 15.372

Aixada.

273 mm. x 49 mm. x 21 mm.

Eina consistent en una peça de ferro acerat dotat de dos talls, un vertical o rastell i l'altre horitzontal o cala. A la part central té un orifici o ull, en el qual va col·locat el mànec de fusta. Tant al rastell com a la punta ha perdut els acerons i té l'ull xapat.

Estat de conservació: dolent.

Funció: com en el cas anterior, aquesta eina tradicionalment ha estat emprada per cavar, arrabassar, tallar, etc.

Ref. bibl.:

ALCOVER-MOLL.—D. C. V. B. (1980), 1.354.

CARO BAROJA, J.—Los pueblos de España (1985), pg. 254.

MASSOT I MUNTANER, Biel.—Bases para el estudio de los aperos de huerta mallorquines, a Etnología y tradiicones populares. Zaragoza (1977).

SANAHUJA YLL, M.ª Encarna.—Instrumental de hierro agrícola e industrial de la época ibero-romana en Cataluña a PYRENAE.

N.º 14

N.º Inv. M. M. 15.373

Xapeta?

195 mm. x 100 mm. x 18 mm.

Eina consistent en una fulla de ferro acerat dotat de tall a un extrem i un ull, per on passa el mànec, a l'altre. Té l'ull trencat a la part superior i, per tant, desconeixem si tenia cap altre tall, rastell o punta.

Estat de conservació: dolent.

Funció: la manca d'una part de l'eina no ens permet afirmar si es tracta d'una xapeta o una aixada. En tot cas la seva funció ha estat la de cavar o entrecavar el camp.

Ref. bibl.:

ALCOVER-MOLL.—D. C. V. B. (1980), 1.354.

PLA BALLESTER, E.—Aportaciones al conocimiento de la agricultura antigua en la región de Valencia (1972).

SANAHUJA YLL, M.ª Encarna.—Instrumental de hierro agrícola e industrial de la época ibero-romana en Cataluña a PYRENAE.

N.º 15

N.º Inv. M. M. 15.374

Càvec.

158 mm x 123 mm. x 27 mm.

Eina consistent en una fulla de ferro, ampla a la part posterior, i que es va estreguent cap a la punta, de manera que té una forma trapezoidal. Està proveïda d'un ull on s'allotja el mànec de fusta. Ha perdut totalment l'aceró.

Estat de conservació: dolent.

MASSOT I MUNTANER, Biel.—Bases para el estudio de los aperos de huerta mallorquines, a Etnología y tradiciones populares. Zaragoza (1977).

Ref. bibl.:

SANAHUJA YLL, M.ª Encarna.—Instrumental de hierro agrícola e industrial de la época ibero-romana en Cataluña a PYRENAE.

N.º 16

N.º Inv. M. M. 15.375

Destral.

242 mm. x 88 mm. x 27 mm.

Eina consistent en una fulla ampla de ferro acerat, de forma aproximadament trapezial, amb el tall lleugerament corbat, i proveït d'un mànec que segueix el mateix pla de la fulla.

Estat de conservació: dolent.

Funció: la forma allargada de la fulla fa possible enquadrar aquesta destrall en el grup de les destralls llenyateres, emprades per tallar llenya, esmotxar, etc. El seu origen també és remot ja que existeixen destralls ibèriques de forma gairebé idèntica.

Ref. bibl.:

ALCOVER-MOLL.—D. C. V. B. (1980), 4.345.

CARO BAROJA, J.— Los pueblos de España (1985), pg. 254.

MASSOT I MUNTANER, Biel.—Bases para el estudio de los aperos de huerta mallorquines, a Etnología y tradiciones populares. Zaragoza (1977).

MOUTINHO ALARCAO, A.—A agricultura e a pesca. Museo Monográfico de Coimbriga, Coimbra (1984).

SANHUJA YLL, M.ª Encarna.—Instrumental de hierro agrícola e industrial de la época ibero-romana en Cataluña a PYRENAE.

N.º 17

N.º Inv. M. M. 15.376

Gavilans o arpiots.

280 mm. x 147 mm. x 62 mm.

Eina consistent en una peça de ferro acerat dotada de dues puntes, de secció rectangular, disposades de forma paral·lela i unides per un dels seus extrems mitjançant una barra transversal proveïda d'una dolla per encastar-hi el mànec que es disposa tot formant un angle agut respecte a les puntes.

Estat de conservació: regular.

Ref. bibl.:

MASSOT I MUNTANER, Biel.—Bases para el estudio de los aperos de huerta mallorquines, a Etnología y tradiciones populares. Zaragoza (1977).

N.º 18

N.º Inv. M. M. 15.377

Gavilans o arpiots.

293 mm. x 169 mm. x 68 mm.

Eina consistent en una peça de ferro acerat dotada de dues puntes, de secció rectangular, disposades de forma paral·lela i unides per un dels seus extrems mitjançant una barra transversal proveïda d'una dolla per encastar-hi el mànec que es disposa tot formant un angle agut respecte a les puntes.

Estat de conservació: regular.

Ref. bibl.:

MASSOT I MUNTANER, Biel.—Bases para el estudio de los aperos de huerta mallorquines, a Etnología y tradiciones populares. Zaragoza (1977).

N.º 19

N.º Inv. M. M. 15.378

Rastell.

153 mm. x 73 mm. x 44 mm.

Eina consistent en una paleta de ferro, de forma triangular i dotada d'una dolla on poder encastar-hi el mànec.

Estat de conservació: regular.

ALCOVER-MOLL.—D. C. V. B. (1980), 9, 158.

ROKSETH, Pierre.—Terminologie de la culture des céréales à Majorque.—Barcelona (1923).

N.º 20

N.º Inv. M. M. 15.379

Tascó o tasconera.

98 mm. x 57 mm. x 31 mm.

Peça de ferro de secció triangular i proveït d'un tali romat a un extrem i d'una cabota a l'altre.

Estat de conservació: regular.

Funció: col·locat entre dues gangaies, posat entre les regates d'una pedrera, romp a cops de martell el massís senyat com a peça o mitjà per a la construcció. També, seguint el mateix mètode, es pot emprar per estallar llenya.

Ref. bibl.:

ALCOVER-MOLL.—D. C. V. B. (1980), 10.167.

MONREAL, L. - BARRACHINA, J.—El Castell de Llinars de Vallés. Barcelona (1983).

ROSSELLÓ VERGER, V.—Mallorca. El Sur y el Sureste (1964) pg. 420.

SANAHUJA YLL, M.ª Encarna.—Instrumental de hierro agrícola e industrial de la época ibero-romana en Cataluña a PYRENAE.

SAULEAU, L.—Pedreres i trencadors (1985).

N.º 21

N.º Inv. M. M. 15.380

Punxa?

246 mm. x 35 mm. x 35 mm.

Estri consistent en una barra de ferro, de secció circular, proveïda d'una dolla a un dels seus extrems i d'una punxa de secció rectangular a l'altre.

Estat de conservació: regular.